

Experiences in the organisation and results of the exhibition Civilisations of Ukraine. From Trypillian Culture and Scythian Gold to Maidan
Olga Puklina
Translated from Russian
by Skaistis Mikulionis

The National Museum of the History of Ukraine, founded in 1899, is still the main history museum in Ukraine. It's collection boasts more than 800,000 history and culture objects. In 2019, upon the invitation of the LNMA, the National Museum of the History of Ukraine began to participate in the National Museums of Ukraine and Lithuania series of exhibitions and organised the first show from the series – Civilisations of Ukraine. From Trypillian Culture and Scythian Gold to Maidan. It was displayed at the Museum of Applied Art and Design from March 10 until October 25,

2020 and featured over 80 exhibits spanning a very broad period in the history and culture of Ukraine. The successful and professional cooperation of organisers, curators, restorers and architects from both camps ensured the creation of an impressive visual feast and the release of a comprehensive catalogue. The exhibition reflected specific cultural and historical processes that have determined the understanding of art by nations that have lived in Ukrainian territory since ancient times, as well as their philosophical, religious and political attitudes and awareness of the world.

Ukrainos civilizacijos. Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano: parodos organizavimo patirtis ir rezultatai

Olga Puklina

Iš rusų k. vertė Skaistis Mikulionis

Paroda „Ukrainos civilizacijos.
Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano“,
Taikomios dailės ir dizaino muziejus,
2020 m. kovo 10–spalio 25 d.

Projekto vadovas
Arūnas Gelūnas

Parodos kuratoriai:
Skaistis Mikulionis, Olga Puklina

Architektas
Jurgis Dagelis

Ukrainos nacionalinis istorijos muziejus turi ilgą istoriją ir senas tradicijas. Pradėjęs savo veiklą 1899 m., jis iki šių dienų yra pagrindinis Ukrainos istorijos muziejus. Jo kolekcijoje saugoma daugiau negu 800 tūkst. istorijos ir kultūros objektų, iš kurių daugelis unikalūs. Svarbi

Parodos „Ukrainos civilizacijos. Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano“ Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje fragmentas. Vilnius, 2020
Fot. Tomas Kapočius

muziejaus kultūrinio ir edukacinio darbo forma yra parodų organizavimas. Bet kuri paroda išnaudoja lankytojų siekį patirti bei sužinoti kažką nauja ar mažai žinoma, leidžia išsamiau atskleisti muziejinių eksponatų savybes. Tarp visų muziejaus parodų projektų ypatingą vietą užima tarptautiniai. Parodos su unikaliais daiktais iš Ukrainos nacionalinio muziejaus ir jo filialo – Ukrainos istorinių brangenybių muziejaus – kolekcijų buvo labai populiarios daugelyje pasaulio šalių: Kanadoje, JAV, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Graikijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, Austrijoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Pietų Korėjoje, Japonijoje ir Singapūre.

2019 m. Ukrainos nacionalinis istorijos muziejus mielai priėmė Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus kvietimą dalyvauti parodų cikle „Ukrainos ir Lietuvos nacionaliniai muziejai“ ir surengti pirmąją šio ciklo parodą – „Ukrainos civilizacijos. Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano“. Parodos atidarymas, įvykęs 2020 m. kovo 10 d., buvo skirtas Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo 30-mečiui. Projektą globojo Lietuvos Respublikos

prezidentas Gitanas Nausėda ir Ukrainos prezidentas Volodymyras Zelenskis. Partneriais tapo Lietuvos Respublikos ambasada Ukrainoje ir Ukrainos ambasada Lietuvos Respublikoje. Didžiulę pagalbą organizuojant parodą suteikė labdaros fondas „Kunigaikščių Ostragiškių karūna“, kuriam atstovavo jo įkūrėjas Robertas Gabulas. Paroda veikė 2020 m. kovo 10–spalio 25 d. Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus filiale Taikomosios dailės ir dizaino muziejuje. Parodos atidaryme iš Ukrainos pusės dalyvavo kuratorė Olga Puklina ir laikinai muziejaus generalinio direktoriaus pareigas einantis Bohdanas Patryliakas.

Parodos ekspozicijos išbaigtumą lėmė ilgas parengiamasis laikotarpis, susijęs su būsimos parodos mokslinės koncepcijos plėtojimu. Kūrybinė idėja priklauso Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus direktoriui dr. Arūnui Gelūnui ir parodos kuratoriui vyr. muziejiniui iš Tarptautinių ryšių skyriaus Skaisčiui Mikulioniui. Ekspoziciją sudarė unikalios kultūrinės ir meninės vertės artefaktai. Parodai pateikta per 80 eksponatų. Kadangi vienas iš pagrindinių šio projekto uždavinių buvo populiarinti Ukrainos istoriją

nuo seniausių laikų iki mūsų dienų, parodos mokslinės koncepcijos pagrindu buvo laikomas chronologinis parodos eksponavimo principas.

Seniausių Ukrainos istorijos etapą pristatė unikalūs eneolito–bronzos amžiaus eksponatai. Tarp jų IV tūkst. pr. m. e. antropomorfinės plastikos pavyzdžiai iš Tripolės kultūros gyvenviečių Volodymyrivkos ir Kolomyščinės bei netoli Kijevo atrastas keramikinis diskas–kalendorius, kurį III–II tūkst. pr. m. e. sandūroje sukūrė Dniepro vidurupio archeologinės kultūros nešėjai.

Ankstyvojo geležies amžiaus epochą reprezentavo gausūs meniniai dirbiniai iš aukso ir bronzos, susiję su iranakalbėmis senovės klajoklių tautomis – kimeriečiais, skitais ir sarmatais, kurie, keisdami vieni kitus, nuo X a. pr. m. e. iki IV a. gyveno stepėse palei Juodąją jūrą. Tarp jų yra smilkinį puošęs avino rago pavidalo žiedas iš kimeriečių kario kapo, rastas pilkapyje netoli Balkų gyvenvietės, ir garsioji diadema su skitų deivės garbinimo scena iš Sachnivkos gyvenvietės. Į skitų senienų grupę pateko ir itin meniški dirbiniai, pagaminti vadinamuoju „skitų žvėrinio stiliumi“: liūtų galvų formos arklių

atrastas netoli Piščanos gyvenvietės, bei auksu dekoruotas kalavijas iš Didžiosios Bilozirkos pilkapio. Skitų pasaulėžiūra atsispindi bronziniame kultiniame antgalyje iš Nikopolio apylinkių. Jis Pasaulio medžio pavidalo, kurį vainikuoja aukščiausiosios skitų dievybės – Papajos – figūra.

Kadangi skitų aukštuomenės atstovai prabangos daiktus dažnai užsakydavo iš senovės graikų meistrų, jų palaidojimo vietose randami unikalūs dirbiniai su įvairiais antikiniiais siužetais. Taip, pavyzdžiui, parodos lankytojai turėjo galimybę pasigrožėti Melitopolio pilkapyje atrastais auksiniais lanko dėklo aptaisais, ant kurių pavaizduotas senovės graikų mitas apie Achilą. Dauguma parodoje eksponuotų skitų dirbinių pagaminti IV a. pr. m. e.

Sarmatų I a. pr. m. e.–I a. artefaktus pristatė delfino figūrėlės pavidalo iš kalnų krioštolo pagaminta segė–fibula su auksine galvute ir uodega bei auksinis žiedas su turmalino akutėmis. Šie unikalūs radiniai yra iš Sokolovos Mohylos ir garsiojo Nogaičino pilkapių.

Kartu su skitų kultūra Ukrainos pietuose atsirado ir antikinė civilizacija, po savęs palikusi

Delfino pavidalo fibula (puošni sagtis drabužiams susegti). I a. pr. m. e.–I a. Sarmatų kultūra. Iš Nohaičyno pilkapio prie Červonės k., Krymas
Aukšas, kalnų krioštolas; kalimas, raižymas, liejimas
Ukrainos nacionalinis istorijos muziejus
Fot. Tomas Kapočius

Vyrų ir žirgų figūrėlės VI–VII a. Antai. Iš lobio, rasto prie Martynivkos k., Čerkasų sr.
Sidabras; auksavimas, liejimas, graviravimas
Ukrainos nacionalinis istorijos muziejus
Fot. Tomas Kapočius

kamanų detalės iš pilkapio šalia Beresniahų gyvenvietės; panteros figūrėle vainikuotas bronzinis veidrodis ir laidotuvių vežimo puošmena – fantastinio gyvūno galvos pavidalo antgališ iš Sumų regiono pilkapių; unikali auksinė šerniuko figūrėlė iš Chominos Mohylos pilkapio. Du parodai pristatyti daiktai dekoruoti skitų aplinkoje populiariomis draskymo scenomis, kurios atspindi skitų sampratą apie mirtį kaip auką vardan gyvenimo pratęsimo – tai bronzinis dubuo,

daugybę archeologinių paminklų – miestų su akmens architektūra, gyvenviečių, šventovių ir nekropolių. Antikinės kultūros objektai – terakotinė raitelio figūrėlė, datuota I a. pr. m. e., bei iš spalvoto akmens ir stiklo I–III a. pagaminti karoliai – organiškai įsiliejo į parodos koncepciją.

Pirmajame naujosios eros tūkstantmetyje per Ukrainos teritoriją perėjo daugybė genčių ir tautų, kurių judėjimas sukėlė globalius migracinius procesus, apėmusius didžiąją Eurazijos

<

Toros ritinio karūna
 XIX a. vid. Žydų kultūra
 Podolės Kamenecas
 Sidabras, metalas;
 kalstymas, liejimas,
 graviravimas, auksavimas
 Ukrainos nacionalinis
 istorijos muziejus
 Fot. Tomas Kapočius

dalį. Daugiausiai tokių etninių persikraustymų įvyko IV–VII a., ir jie susiję su rytų germanų gotų gentimis bei tiurkų kalba šnekėjusiomis hunų gentimis. Europos istorijoje šis reiškinys paprastai vadinamas Didžiuoju tautų kraustymusi. Šios epochos radinius parodoje pristatė unikali auksinė diadema su gintaro inkrustacijomis iš IV–V a. datuojamos hunų palaidojimo vietos, esančios netoli Senosios Ihrenės gyvenvietės, taip pat VI a. plėšraus paukščio pavidalo gotų sidabrinė segė-fibula. Didžiojo tautų kraustymosi epochą reprezentavo ir VI–VIII a. juvelyrikos meno šedevrai iš visame pasaulyje žinomo Martynivkos lobio bei chazarų elito palaidojimo vietų netoli Hlodosų ir Hladkivkos kaimų.

IX a. suvienijus rytų slavų gentis aplink Kijevą, atsirado galinga valstybė – Kijevo Rusia. Jos formavimosi ir klestėjimo laikotarpį parodoje reprezentavo daugybė archeologinių radinių – nuo buities reikmenų iki Kijevo Rusios ir Bizantijos amatininkų pagamintų papuošalų, rastų kasinėjimų metu Kijeve, Černigove, piliakalniuose netoli Sachnivkos gyvenvietės, Petrivkos ir kitų archeologinių viduramžių paminklų. Tarp jų įvairūs žaidimų reikmenys iš IX–X a. karių

kapų, senieji Kijevo Rusios piniginiai vienetai – sidabro liejiniai; įvairūs vietinės gamybos sidabro ir aukso papuošalai: antkaklės, auskarai ir pakabučiai-koltai, dekoruoti emalio technika. Ypač įdomūs eksponatai, liudijantys plačius tarptautinius Kijevo Rusios ryšius: procesijų kryžius ir Bizantijos meistrų pagaminta auksinė Panagija (Dievo Motinos ikona); bronzinė Vakarų Europos ožio pavidalo akvamanilė; žetonai ir kauliukas skandinaviškam žaidimui *Hnefatafl* iš X a. kunigaikščio palaidojimo vietos Čornos Mohylos pilkapyje.

Aukso ordos periodą, prasidėjusį senosios Kijevo Rusios žlugimu XIII a. viduryje, pristatė tam laikotarpiui būdingas auksinis auskaras su perlu, rastas Ukrainos pietuose.

XIV a. didžioji dalis Ukrainos žemių pateko į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtį, o nuo 1569 m. – į Žečpospolitą, t. y., Abiejų Tautų Respubliką. Šis istorijos puslapis buvo iliustruotas radiniais iš Kijevo pilies, pastatytos Lietuvos valdovų valia.

Vieni pagrindinių parodos eksponatų buvo Ukrainos meistrų sukurtos bažnytinės vertybės. 1673 m. datuojamas sidabrinis tabernakulis, simbolizuojantis Viešpaties kapą, užėmė centrinę vietą vienos iš stačiatikių cerkvių altoriuje. Nuostabus ukrainiečių tipografijos pavyzdys yra 1746 m. Kijevo Pečorų lauros spaustuvės Evangelija, aptaisyta XVII a. sidabro apkaustais. Kijevo meistrų darbams priskiriami ir sidabriniai ikonos „Kijevo Pečorų šventųjų susirinkimas“ aptaisai, pagaminti 1835 m. Juos puošia Dievo Motinos Ėmimo į Dangų soboro – pagrindinės Kijevo Pečorų lauros šventovės – atvaizdai su daugybės teisuolių figūromis. Be to,

lankytojams pristatyta Sirenos formos vėtrungė, kuri XVIII a. puošė Kijevo rotušę.

Religinę ir tautinę Ukrainos įvairovę demonstravo XIX–XX a. pr. žydų ir Krymo totorių meno kūriniių pavyzdžiai. Tarp jų – sidabriniai Toros ritinio karūna, skydas bei rodomoji lazdelė, smilkyklė ir Kidušo taurė, taip pat Krymo totorių moterų kepurėlė–fesas ir šventinio diržo sagtis.

Ukrainos žmonių laisvės ir nepriklausomybės troškimo simboliais tapo 2014 m. Kijevo Maidane vykusiių revoliuciniiių įvykiiių dalyviiių daiktai – pagal ukrainiečių liaudies tradicijas iš-tapytas statybinis šalmas ir rankų darbo skydas su tautine simbolika.

Parodos organizavimas yra kompleksinis ir daugelio žmonių darbo reikalaujantis procesas. Vienas iš bet kurios tarptautinės parodos sėkmės komponentų yra sklandus kuratorių darbas. Neįmanoma įsivaizduoti parodos „Ukrainos civilizacijos. Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano“ be profesionalaus darbų organizavimo ir daugybės sėkmingai išspręstų uždavinių bei profesionalių darbo įgūdžių, kuriuos pademonstravo kuratorius iš Lietuvos S. Mikulionis.

Vienas iš svarbių momentų rengiant parodą buvo objektų restauravimas ir konservavimas, kurį atliko Ukrainos nacionalinio istorijos muziejaus Mokslinės restauracijos skyriaus darbuotojai – Iryna Kostiuk, Jurijus Butas, Serhijus Syniokas, Vitalijus ir Serhijus Provolovskiai. Minėtinas kruopštus ir atsakingas restauratoriaus Jurijaus Buto darbas montuojant parodą.

Ankstyvojo geležies amžiaus archeologijos sektoriaus vadovas Serhijus Didenka ir Juvelyrikos meno kolekcijos sektoriaus vyriausioji mokslo darbuotoja Natalija Maliuk puikiai susidorojo su parodos moksline informacija. Siekdama pagerinti informacinį ir meninį parodos suvokimą, Bronzos–akmens amžiaus archeologijos sektoriaus vadovė Svitlana Sorokina sukūrė archeologinių kultūrų, egzistavusių Ukrainos teritorijoje skirtingais chronologiniais laikotarpiais, žemėlapi. Jis padėjo žiūrovams susipažinti su šiose teritorijose vykusiių kultūrinių ir etninių procesų aktyvumu.

Šiuolaikinėmis sąlygomis aktyviai vystosi tarptautiniai parodų mainai, kurie prisideda prie abipusio įvairiių kultūrų praturtinimo ir žmonių tarpusavio supratimo. Žmonės į muziejų eina ne tik tam, kad įgytų kokių nors žinių. Daugeliui

tai galimybė praleisti laisvalaikį ir patirti estetinį malonumą. Todėl parodos meninio įvaizdžio formavimas yra vienas iš centrinių jos raidos etapų. Jis pagrįstas objektų ir mokslinių priemoniių sąveika.

Parodos sėkmę lėmė puikus Jurgio Dagelio dizaino sprendimas. Parodos ekspozicija, kaip erdvinė forma, pristatė atskirų objektų visumą. Kiekvienas eksponatas buvo pateiktas kaip dominuojantis ir patalpintas ekspozicinės erdvės centre – labiausiai prieinamoje vietoje – bei maksimaliai orientuotas į emociinį žiūrovo suvokimą. Efektui sustiprinti panaudotas kontrastiško apšvietimo principas. Taip pat buvo pasiūlytas novatoriškas etikečių apšvietimo būdas. Siekiant sustiprinti emociinį suvokimą, buvo labai sėkmingai pritaikytas projekcijos metodas – chronologinių blokų pavadinimų šviesos projekcijos ant grindų. Visi apšvietimo dizaino elementai harmoningai pabrėžė kiekvieną vitriną.

Vienas iš pagrindinių projekto uždavinių yra noras išplėsti Ukrainos ir Lietuvos – istoriškai ir kultūriškai artimų šalių – bendradarbiavimą. Paroda buvo skirta plačiai auditorijai ir turėjo išplėsti Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus lankytojų ratą. Šių užduočių neįmanoma įgyvendinti be reklamos. Šiame projekte sėkmingai panaudotos visos reklamos priemonės: žiniasklaida, lauko ir spaudos reklama, reklama viešajame transporte. Pagrindinė parodos informacija buvo pateikta išleistame kataloge, kuriame išsamiai aprašytas kiekvienas parodos eksponatas.

Paroda „Ukrainos civilizacijos. Nuo Tripolės kultūros, skitų aukso iki Maidano“ sudarė vientisą archeologinių ir istorinių eksponatų visumą, atspindėjusią konkrečius kultūrinius ir istorinius procesus, nulėmusius nuo seniausių laikų Ukrainos teritorijoje gyvenusių tautų meno suvokimą, filosofines, religines, politines pažiūras ir pasaulio supratimą. Ukrainos istorijos populiarinimas ypač aktualus dabartiniu, Ukrainai itin sunkiu, laikotarpiu. Tokiais projektais, kuriuos inicijavo Ukrainai draugiška Lietuva, mūsų šalis pabrėžia europinį savo plėtros vektorių.

Nepaisant labai komplikuoto parodos veikimo laikotarpio, susijusio su COVID-19 pandemija ir karantino apribojimais, parodą su ryškioomis teigiamomis emocijomis prisimins ne tik jos lankytojai, bet ir visi, kurie prisidėjo prie jos organizavimo.